

JE HEBT
TOCH WEL **JA** GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

LESMETHODE
GROEP 7/8

In augustus 1942 vraagt Nathan de Levie aan Willem Drenth of hij bij de familie Drenth mag onderduiken. 'Je hebt toch wel 'ja' gezegd?' zegt Hindertje Drenth tegen haar man, als Willem haar over Nathan vertelt. Nathan is de eerste van dertien Joodse onderduikers die de familie Drenth in huis neemt. Zij wonen in een boerderijtje aan de Kromme Wijk, net buiten Stadskanaal. Aan het eind van de oorlog komen er nog twee gevluchte dwangarbeiders en een gedeserteerde Oostenrijkse soldaat bij. Het gezin Drenth bestaat uit Willem en Hindertje en hun twee dochters Lammie en Fennie, die bij het uitbreken van de oorlog dertien en acht zijn.

Het verhaal van het Stadskanaalster Achterhuis is bijzonder. Het gaat over mensen die hun leven wagen om anderen te helpen omdat ze er van overtuigd zijn dat *dat* het juiste is om te doen. Ze worden voor moeilijke keuzes gesteld en tijd om rustig na te denken over de gevolgen van hun keuzes is er niet.

Ondanks dat er een groep Landwachters in Stadskanaal en omstreken actief is, overleven alle onderduikers de oorlog. Het gezin Drenth heeft een goede dekmantel: Lammie werkt een tijdje als jongste bediende op het Kringhuis, het NSB-kantoor in Stadskanaal. Hierdoor denken veel dorpsgenoten dat de familie Drenth aan de kant van de bezetter staat.

Dat het verzet tegen de Duitsers niet alleen een mannenzaak is, laat het verhaal van het Achterhuis goed zien. Hindertje en Lammie houden het huishouden met zoveel mensen draaiend, Lammie fietst als koerierster stad en land af en Fennie neemt stiekem schoolboekjes mee naar huis, zodat de ondergedoken kinderen les kunnen krijgen.

Het boerderijtje van de familie Drenth staat er niet meer. Om het bijzondere verhaal niet te vergeten, is vlakbij deze plek een indrukwekkend monument geplaatst.

Het project 'Je hebt toch wel 'ja' gezegd?' kan als verdieping bij de bestaande lesmethodes voor geschiedenis worden ingezet. Voor leerlingen is het waardevol om te merken dat de oorlog zich niet alleen in 'Nederland' of 'de wereld' afspeelde, maar juist ook in hun eigen dorp. Door de universele vraagstukken, zoals 'help je een ander in nood?' kan dit project ook gebruikt worden als onderdeel van burgerschapsvorming. Om de opdrachten te kunnen maken, is enige voorkennis over de Tweede Wereldoorlog gewenst.

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

DOELGROEP

groep 7 en 8

KERNDOELEN

Nederlands: 8, 9

Oriëntatie op jezelf en de wereld: 52, 53

Kunstzinnige oriëntatie: 54, 56

LEERDOELEN

De leerling:

- Je weet dat de Tweede Wereldoorlog zich *ook* in jouw dorp afspeelde;
- Je kunt het verhaal van het Stadskanaalster Achterhuis in je eigen woorden navertellen;
- Je kunt het verhaal over het Stadskanaalster Achterhuis verbinden met het heden;
- Je oefent met je inleven in andere mensen;
- Je denkt na over het herdenken van de oorlog.

LESMETHODE GROEP 7/8

In deze les ontdekken de leerlingen voor welke keuzes mensen in de Tweede Wereldoorlog kwamen te staan. Keuzes die vaak snel gemaakt moesten worden, zonder dat je goed wist welke gevolgen ze zouden hebben. Ook de familie Drenth kreeg in de oorlog met dilemma's te maken. Te beginnen met de vraag 'bied je iemand die een verstopplek zoekt onderdak?' Of je het wel of niet besluit te doen, heeft grote gevolgen. Niet alleen voor jezelf, maar ook voor anderen.

De leerlingen maken kennis met de familie Drenth, schrijven op wat ze al weten over de oorlog in hun dorp en de leerlingen denken na over een aantal problemen waar de familie Drenth mee te maken kreeg in de oorlog. Wat vinden de leerlingen dat de familie Drenth het beste kan doen?

Bespreek de antwoorden per dilemma. Er is geen goed of fout antwoord. Er waren mensen die het aandurfdën onderduikers in huis te nemen, maar er waren ook heel veel mensen die dat niet wilden. Opdracht 3 kan het beste gedaan worden op een plek waar de ruimte is om de leerlingen in een lijn te laten staan, zoals het speellokaal of buiten op het plein.

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

STAP 1

Deel de werkbladen uit. De leerlingen maken opdracht 1 en 2. Bespreek deze na.

STAP 2

Opdracht 3: Laat de leerlingen naast elkaar op een (denkbeeldige) lijn gaan staan. Leg telkens een dilemma van de familie Drenth voor. De leerlingen proberen zich in te leven. Wat vinden ze dat de familie Drenth moet doen? Kiezen ze het ene, dan blijven ze op de lijn staan. Denken ze dat Willem, Hindertje of Lammie het andere koos, dan springen ze naar voren. De dilemma's zijn na de werkbladen te vinden.

WERKBLAD

In mei 1940 breekt ook in Nederland de Tweede Wereldoorlog uit. De dertienjarige Lammie woont samen met haar ouders Willem en Hindertje en zusje Fennie (8) aan de Kromme Wijk, net buiten Stadskanaal, in een boerderijtje.

Lammie helpt moeder met het huishouden. Ze is met school gestopt. Fennie gaat naar de lagere school in het dorp. Vader Willem kan door de crisis moeilijk werk vinden. 'Het was pure armoede bij ons thuis', zegt Lammie daar later over. Moeder Hindertje gaat graag naar de kerk. Vader Willem heeft niks met het geloof. Hij is socialist en gelooft in een wereld waarin iedereen gelijk is. Willem en Hindertje leren hun dochters om behulpzaam en verdraagzaam te zijn.

OPDRACHT 1

a Wie is wie? Schrijf de namen onder de foto's.

en

en

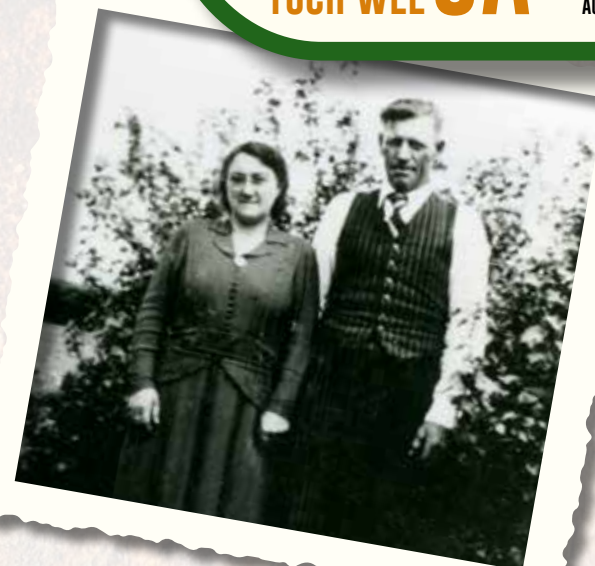
b Schrijf bij iedere foto ook één woord op, die de persoon op de foto omschrijft.

en

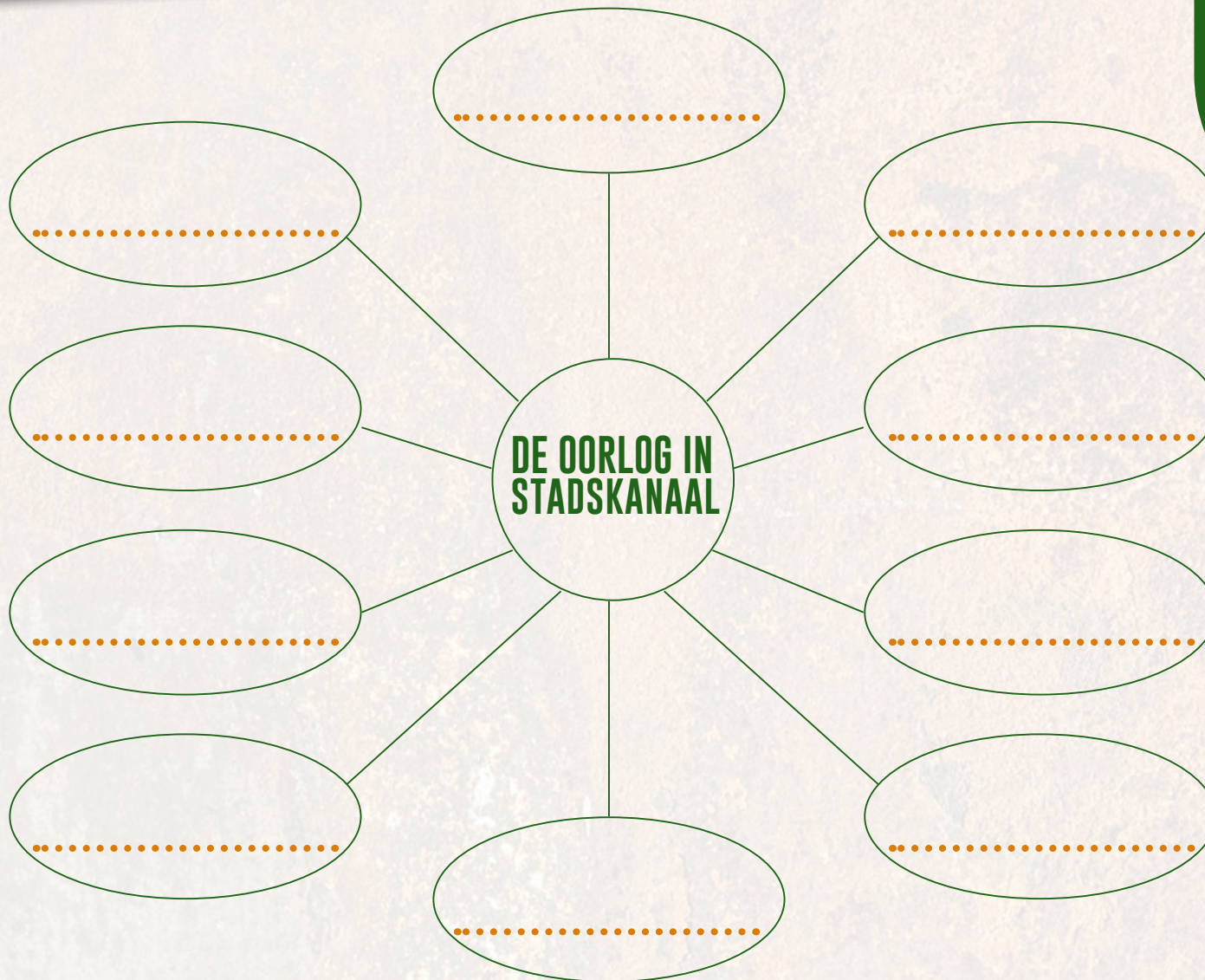
en

JE HEBT TOCH WEL **JA** GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER ACHTERHUIS

Wat weet jij al over de oorlog in
Stadskanaal? Vul de woordspin in.

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEED?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

Deze opdracht doe je samen met je hele klas.

Halverwege augustus 1942 gaat op een avond de deurbel. Lammie doet open. De joodse Nathan de Levie staat op de stoep en vraagt naar vader Willem.

WAT GEBEURT ER DAN?

Je juf of meester vertelt je over een aantal moeilijke situaties waar de familie Drenth in de oorlog mee te maken kreeg. Wat vind jij dat ze moeten doen? Je staat met als je klasgenoten naast elkaar. Laat jou keuze zien door op de lijn te blijven staan of vooruit te springen.

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER ACHTERHUIS

ANTI-JOODSE MAATREGELEN

Vanaf eind 1940 voeren de Duitsers steeds meer regels in om Joden uit te sluiten. Er komen bordjes met 'Voor Joden verboden' bij winkels, zwembaden, parken etc. Ook moeten alle Joden ouder dan 6 een Jodenster op hun kleding dragen. Kinderen moeten naar aparte scholen en Joden mogen niet meer fietsen of met trein, tram of bus.

KAMP WESTERBORK

Joodse Nederlanders moeten vanaf 1942 naar kamp Westerbork. Vanuit dit kamp sturen de Duitsers ze naar concentratiekampen en vernietigingskampen in Oost-Europa. Maar dat weet bijna niemand. Om de gevangenen rustig te houden, laten de Duitsers het leven in het kamp zo gewoon mogelijk lijken. Er is zelfs een ziekenhuis en een speeltuin.

Collectie Herinneringscentrum Kamp Westerbork

1 Het dilemma van Willem

Nathan vraagt of hij zich bij Willem en Hindertje kan verstoppen. Hij wil niet naar kamp Westerbork. Nathan weet wat er met de Joden in Duitsland is gebeurd.

Bied je Nathan een onderduikplek aan? Onderduikers in huis nemen is levensgevaarlijk. Je kunt er zelfs de doodstraf voor krijgen. Als Willem Nathan niet helpt, brengt hij zichzelf en zijn familie niet in gevaar. Nathan moet dan verder zoeken naar iemand die hem kan helpen. De kans is groot dat de Duitsers hem oppakken en naar kamp Westerbork sturen.

- Vind jij dat Willem Nathan beter **niet** kan helpen, blijf dan op de lijn **staan**.
- Vind jij dat Willem Nathan **wel** een onderduikplek moet bieden, **spring dan naar voren**.

DIT DOET WILLEM:

Willem zegt tegen Nathan dat hij welkom is. Als hij aan Hindertje vertelt dat Nathan bij hen wil onderduiken, zegt ze: 'Je hebt toch wel ja gezegd?' Hindertje en Willem laten zich niet tegenhouden door de strenge straffen die er op het helpen van joden staan. Hindertje zegt 'De joden zijn Gods volk. Die moet je helpen.' Nathan mag in de voorkamer onderduiken; die wordt toch alleen op zondag gebruikt.

Bespreek het dilemma na. Wie is naar voren gesprongen? Wie is blijven staan? Waarom? Zou jij dezelfde keuze als Willem hebben gemaakt? De leerlingen gaan allemaal weer op de lijn staan.

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEED?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

2 Het dilemma van Willem en Hindertje

In september krijgen de vrouw en kinderen van Nathan een oproep voor kamp Westerbork. Is er in het huisje aan de Kromme Wijk plek voor een heel gezin?

Een gezin valt meer op dan één onderduiker. En hoe hou je twee kinderen van negen en elf de hele dag rustig? Wie een onderduiker verklikte, kreeg een beloning van zeven gulden vijftig. Niet veel, maar toch zijn er genoeg Nederlanders die onderduikers verklikken.

→ Vind jij dat Willem en Hindertje meer onderduikers in huis moeten nemen?

Spring dan naar voren.

→ Vind jij dat één onderduiker genoeg is? **Blijf dan staan.**

DIT KIEZEN WILLEM EN HINDERTJE:

Ook voor de vrouw en kinderen van Nathan is er plek in de voorkamer. Nu wonen er acht mensen in het kleine boerderijtje. Uiteindelijk neemt de familie Drenth 16 onderduikers op in hun huis. Deze onderduikers wonen allemaal in de voorkamer van twintig vierkante meter – waar ook nog meubels staan. Iedere onderduiker heeft dan iets meer dan één vierkante meter ruimte om te leven.

Bespreek het dilemma na. Wie is naar voren gesprongen? Wie is blijven staan? Waarom? Zou jij dezelfde keuze als Willem en Hindertje hebben gemaakt? De leerlingen gaan allemaal weer op de lijn staan.

JE HEBT TOCH WEL **JA** GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

3 Het dilemma van Lammie

a. Willem en Hindertje willen dat Lammie op het Kringhuis gaat werken.

Dat is het kantoor van de NSB. De NSB is een Nederlandse partij die samenwerkt met de Duitsers. Als Lammie daar werkt, zal niemand denken dat er onderduikers bij haar thuis zitten. En misschien hoort ze belangrijke dingen. Bijvoorbeeld wanneer Duitsers huizen gaan overvallen om onderduikers te zoeken. Maar: als Lammie op het Kringhuis werkt, zal iedereen denken dat de familie Drenth aan de kant van de Duitsers staat.

→ Vind jij dat Lammie op het Kringhuis moet gaan werken?

Spring dan naar voren.

→ Vind jij dat Lammie beter niet op het Kringhuis kan gaan werken, **blijf dan staan**. (De leerlingen die hier voor blijven staan hebben gekozen, springen niet meer mee).

b. Lammie moet iedere bezoeker van het Kringhuis begroeten met 'Heil Hitler'.

→ Vind je dat Lammie moet doorgaan met haar werk bij het Kringhuis? **Spring dan nog een keer naar voren.**

→ Vind jij dat Lammie beter kan stoppen, **blijf dan staan**. (de leerlingen die deze optie kozen, springen niet meer mee).

www.andereachterhuizen.nl

JE HEBT TOCH WEL **JA** GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

c. De vriendinnen van Lammie laten haar vallen. Ze denken dat Lammie voor de Duitsers is.

→ Vind je dat Lammie toch door moet gaan met haar werk?

Spring dan nog een keer naar voren.

→ Vind je dat Lammie beter kan stoppen met haar werk? **blijf dan staan**. (de leerlingen die deze optie kozen, springen niet meer mee).

d. De mensen in het dorp draaien hun hoofd om als ze Lammie zien. Ze denken allemaal dat ze bij de Duitsers hoort en willen niks meer met haar te maken hebben.

→ Vind je dat Lammie toch door moet gaan met haar werk?

Spring dan nog een keer naar voren.

→ Vind je dat Lammie beter kan stoppen met haar werk? **blijf dan staan**. (de leerlingen die deze optie kozen, springen niet meer mee).

e. Lammie wordt in het dorp in elkaar geslagen, uitgescholden en in het kanaal geduwd.

- Vind je dat Lammie toch door moet gaan met haar werk? **Spring dan nog een keer naar voren.**
- Vind je dat Lammie beter kan stoppen met haar werk? **blijf dan staan.**

DIT DOET LAMMIE:

Lammie gaat bij het Kringhuis werken. Ze vindt het niet leuk, maar het is een goede dekmantel om de onderduikers te beschermen. Na een aantal maanden moet Lammie stoppen met haar werk. Het is zo moeilijk om een dubbel leven te leiden en altijd op te passen wat je zegt en doet, dat Lammie er ziek van wordt.

Wanneer zijn de leerlingen gestopt met naar voren springen? En waarom? Hoe zou het zijn als je met dit soort moeilijke keuzes te maken krijgt? Kies je voor jezelf? Of voor de anderen? Hoe zou het zijn als je jezelf, zoals Lammie, niet kunt verdedigen? De leerlingen gaan allemaal weer op de lijn staan.

JE HEBT TOCH WEL **JA** GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

4 Het dilemma van Willem en Hindertje

Het is steeds lastiger om aan eten en spullen voor de onderduikers te komen. Ook is er wel eens iemand ziek.

Willem en Hindertje hebben eigenlijk andere mensen nodig om hen te helpen met de onderduikers. Maar: durf je iemand in vertrouwen te nemen? Straks word je verraden en doen de Duitsers een inval. Als je niks vertelt, weet niemand dat je onderduikers hebt, maar heb je ook geen eten, spullen of hulp van een dokter.

→ Vind jij dat Willem en Hindertje iemand in vertrouwen moeten nemen? **Spring dan naar voren.**

→ Vind jij dat ze dat beter niet kunnen doen? **Blijf dan staan.**

DIT DOEN WILLEM EN HINDERTJE:

Willem en Hindertje kiezen er soms voor om mensen in te lichten over de onderduikers bij hun in huis. Dat zijn alleen mensen die ze echt vertrouwen. Zoals de bakker, die stiekem extra broden brengt. En dokter Mantingh, die helpt als iemand ziek is. Ook worden ze soms gewaarschuwd door mensen uit het dorp. Bijvoorbeeld toen Hindertje veel te veel was had buiten hangen. Of toen iemand door de versleten verduisteringsgordijnen kon zien dat er onderduikers in de kamer zaten. Boer Te Velde vraagt Willem waarom hij niet gewoon gezegd heeft dat de aardappels voor onderduikers nodig heeft. Dan had hij de aardappels zo mogen hebben. Gelukkig is boer Te Velde te vertrouwen en helpt hij vanaf dat moment om de onderduikers te onderhouden. Waarschijnlijk hebben bijna 100 mensen er van geweten dat de familie Drenth onderduikers in huis had.

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEegd?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

Bespreek het dilemma na. Waar hebben de leerlingen voor gekozen?
Kunnen ze hun gedachten uitleggen? De leerlingen gaan weer op de lijn staan.

5 Het dilemma van Willem en Hindertje

In april 1945 ontdekt Willem in de vroege ochtend een Duitse soldaat tussen de boerenkool in zijn tuin. De soldaat is weggelopen uit het Duitse leger en vraagt Willem om hulp.

Willem kijkt om zich heen. Wat moet hij doen? Als hij de soldaat niet helpt en de Duitsers vinden hem, zullen ze hem doodschieten. Dat is de straf die op weggelopen uit het leger staat. Maar: kan Willem deze soldaat vertrouwen? Wat zal hij doen als hij alle onderduikers bij Willem en Hindertje ziet?

- Vind jij dat Willem de soldaat moet wegsturen? **Blijf dan staan.**
- Vind jij dat Willem de soldaat moet helpen? **Spring dan naar voren.**

DIT DOET WILLEM:

Willem kijkt om zich heen. Het is nog donker buiten – de kans dat iemand ze gezien heeft, is klein. De soldaat vertelt dat hij uit Oostenrijk komt en een week geleden uit het leger is gevlucht. Niemand wil hem helpen. Willem weet welke straf er op het helpen van gevluchte soldaten staat. Hij overlegt met Hindertje, die nog in bed ligt. Hindertje zegt: 'je kunt die man niet wegsturen.' Ondanks alle gevaren willen Hindertje en Willem ook de soldaat helpen. Nu wonen er dertien joden, twee Nederlandse dwangarbeiders en een Oostenrijkse soldaat in de voorkamer van het Achterhuis.

www.andereachterhuis.nl

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEegd?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

ZO LOOPT HET AF:

Eindelijk! Op 12 april 1945 wordt Stadskanaal bevrijd. Het is groot feest in het dorp. Het nieuws dat er bij de familie Drenth dertien Joden verstopt zaten, gaat het hele dorp door. Veel mensen voelen zich schuldig, omdat ze gemeen tegen Lammie hebben gedaan, haar hebben buitengesloten en over haar hebben geroddeld. Op 8 mei 1945 trouwt Lammie met Bennie, een van de onderduikers. Samen kregen zij in de oorlog dochter Hennie.

In deze les brengen de leerlingen een bezoek aan Monument21. Terwijl ze vlakbij de plek staan waar de familie Drenth bijna drie jaar langs zestien onderduikers verschool, luisteren de leerlingen naar een podcast. In deze podcast kijkt Lammie terug op deze periode en vertelt ze wat ze meemaakte, bijvoorbeeld over het NSB-kantoor in Stadskanaal en dat zij en de onderduiker Bennie verliefd op elkaar werden.

Ook analyseren de leerlingen het monument. Waarom zou je dit verhaal willen doorvertellen? En hoe heeft de kunstenaar dat aangepakt?

DOEN:

- Print de werkbladen voor alle leerlingen;
- Regel tijdig vervoer naar Monument21. Het monument staat vlakbij camping De Kapschuur, De vloeivelden 3.

NODIG OP LOCATIE:

- mobiele telefoons met internet (de leerlingen kunnen de podcast in groepjes beluisteren)
- werkbladen en pennen

DE PODCAST IS TE VINDEN OP:

Spotify: Het Stadskanaalster Achterhuis

<https://www.groningen4045.nl/75-verhalen/gem-stadskanaal-het-stadskanaalster-achterhuis> (onderaan de pagina).

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

BESPREKEN

OPDRACHT 1

Bespreek deze gelijk na het beluisteren van de podcast. Wat kun je uit dit verhaal halen voor onze tijd? Ook nu is er oorlog, zijn er miljoenen vluchtelingen en worden er mensen uitgesloten om wie ze zijn of wat ze vinden. Welke keuzes maak je in moeilijke tijden?

OPDRACHT 2

Praat met leerlingen over het plaatsen van monumenten en herdenken. Waarom herdenk je? Waarom is het verhaal van het Achterhuis zo belangrijk dat het niet vergeten moet worden? Hoe heeft de kunstenaar dat aangepakt? Hoe zou jij dat doen? Hang de selfies die de leerlingen gemaakt hebben op in de klas.

WERKBLAD

Je staat nu op de plek waar het boerderijtje van de familie Drenth stond.

Zoek een plekje waar je kunt zitten en scan met je telefoon de QR-code. Onderaan de pagina vind je een Podcast, waarin Lammie over haar leven tijdens de oorlog vertelt. Luister naar het verhaal van Lammie. Het duurt ongeveer 22 minuten.

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

OPDRACHT 1

a Welke woorden komen als eerste in je op na het luisteren naar Lammie? Schrijf er vijf op.

.....

.....

.....

b Wat is de belangrijkste boodschap uit het verhaal van Lammie? Kruis aan:

- ☐ Het is gevaarlijk om onderduikers in huis te hebben.
- ☐ Je kunt niet iedereen vertrouwen.
- ☐ Help mensen die in nood zijn.

**Vind jij dat deze boodschap ook bij onze tijd past?
Leg je antwoord uit.**

.....

.....

.....

WERKBLAD

Dit monument, op de plek waar vroeger het huisje van Lammie en haar familie stond, moet het verhaal van het Achterhuis levend houden. Een monument is een herinnering aan een belangrijk persoon of een belangrijke gebeurtenis.

OPDRACHT 2

- a** Hoe ziet het monument eruit? Teken en beschrijf het. (Denk bijvoorbeeld aan vormen, kleuren, materiaal, onderdelen, tekst etc.)

- b** Hoe vertelt de kunstenaar volgens jou het verhaal van het Achterhuis?

.....

.....

- c** Vind jij dat dit monument goed past bij het verhaal van het Achterhuis? Leg je antwoord uit.

.....

.....

- d** Vind jij het belangrijk dat dit monument hier staat en het verhaal van het Achterhuis wordt verteld? Waarom wel of niet?

.....

.....

- e** Maak een selfie met het stukje van het monument dat jou het meeste aanspreekt.

JE HEBT TOCH WEL **JA** GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

In deze les spelen de leerlingen tegen elkaar in een spannende Kahoot – quiz. Welke speler kan de meeste vragen over het Stadskanaalster Achterhuis goed beantwoorden?

Ga naar www.kahoot.com en zoek de quiz: 'Je hebt toch wel 'ja' gezegd?'

Bespreek het project met de leerlingen na. Wat hebben ze geleerd? En wat zouden ze nog graag over het Stadskanaalster Achterhuis willen weten?

JE HEBT TOCH WEL JA GEZEGD?
HET STADSKANAALSTER
ACHTERHUIS

Colofon

'Je hebt toch wel 'Ja' gezegd' werd in opdracht van het Stichting Drenth Monument ontwikkeld door Kirsten Bos, *Geschiedenis Beleven*.

Vormgeving:
Frank de Wit

Met dank aan:
Anja Stuursma,
Piet Prinsschool,
Stadskanaal

Foto's:
Streekhistorisch Centrum, Stadskanaal

DE VERHALEN
VAN GRONINGEN